

in indi *bagadell* vel in lacha» (Moliné, ap. al *Cons. d. M.*, p. 355); també en una tarifa marsellesa o avinyonesa de classes d'indi «inde bagadel, inde saccase, inde de golfo», però cal rebutjar per inadmissible fonèticament i altrament infundada l'explicació de Pansier (*Hist. L. Prov. à Avignon*, vol. III, 97) que hi voldria veure el nom de Bengala. Formalment fóra més fàcil de mirar-ho com una variant del nom de Bagdad, que en aquells segles apareix en formes com *Bagdēd* o *Bagdéz* o *Baldac* (DCEC, s. v. *baldés*, 377b33). Seria, doncs, o bé *inde de bagadell*, com a dit d'un colorant que s'apliqués sovint al nostre teixit, o bé *inde de Bag(a)ded* 'de Bagdad' alterat per confusió amb el nom del teixit. No conec indicis, en canvi, que oc. ant. *bagadel* vagi designar una «sorte de moneda» com admet Levy en el *PDPF*, car res d'això no hi ha en el *PSW*, Rayn., *TdF*, Pansier ni C. Brunel (*Anc. Chartes*): deu haver-hi hagut malentès d'una tarifa on figura en forma ambigua junt amb el nombre de dínecs o morabetins a pagar per la importació.

BAGASSA, d'un vell mot, comú amb la llengua d'oc i el fr. ant. *baiasse*, que en l'origen significà 'noia, minyona', si bé sempre amb matís més o menys depreciatiu, i aviat tendí a fixar-se en el sentit de 'prostituta'; es parteix d'una base *BACASSA (o *BAGASSA), d'origen incert però en tot cas pre-romà. □ 1.ª doc.: 1171.

D'aquesta data és la carta de població que els Templers donaren a l'Espluga de Francolí, en què no se li atribueix sentit immoral, sinó que solament se les contraposa, a elles i al mot masculí paral·lel *bacalares*, als ciutadans («probi homines»), segurament amb la idea de 'persona de baixa condició': «facimus hanc cartam libertatis omnibus hominibus qui habitare uoluerint in uilla de Spelunca... proborum hominum... *bacalares* siue *bagassas*, si auere suum miserint infra uillam, siue alius homo siue femina, ad omnem uoluntatem suam faciendam et libertatem ea ibi habeant» (Miret i Sans, *Templ. i Hosp.*, 304-5). És la dada més antiga que trobem del mot en les llengües romàniques, però en el S. XIII ja abunden les de l'oc. *bagassa* [1208 i altres exs. veïns a 1200 en Rayn. II, 218] i fr. ant. *baiasse*, i apareix en algun autor castellà, com Berceo; si bé en aquesta llengua fou sempre un mot poc usat i de regust foraster, manllevat del cat.-oc.; i també és segur que són poc autòctons o clarament presos del gallo-romànic els representants esporàdics del nostre mot en portugues i en italià,¹ i algun que podríem assenyalar en parlars afro-àrabs moderns.²

En francès antic, en canvi, apareix *baiasse* com a mot arrelat, des del S. XIII, amb evolució fonètica genuïna, al qual se li preferí aviat el derivat diminutiu *bai(e)sselette*, alterat des del S. xv en *bachalette* per influència del masculí *bachelier* 'minyó' (veg. els nostres *BATXILLER* i *bacallar*); allà predominava l'acc. inofensiva 'minyona, noieta' i el mot no trigà molt a antiquar-se, reemplaçat modernament per la

forma occitana *bagasse*, que té sempre mal sentit.³

En la nostra llengua i en l'oc. *bagassa* aviat es generalitzà, o quasi, l'acc. de 'prostituta', que és ja la que tenim repetidament en les *Vides* Ross. de fi del S. XIII, on tradueix el ll. *meretrix* de l'original (f° 6, 64v2, 272r1 = *Voragine*, ed. Graesse, 170.22; 854.34 «meretricius nitor»). Predomini general fins en terres valencianes, on queda alguna resta del significat innocent primitiu.⁴

En la recerca etimològica no podem amb seguretat anar gaire més enllà que postular una base pre-romana en -ASSA (car el mot apareix en totes tres llengües amb -ssa o -sse i no -ça, -ce, unànimement des de les fonts més antigues, i així ho confirma també la grafia de Berceo), mentre que pel que fa al radical es pot vacillar entre *BACASSA i *BAGASSA. Veg. més informació en el *REW*, 861; Thurneysen, *Keltorum.*, 42 (que constata l'absència d'afins en el celta insular); *FEW* I, 196-7; Sainéan, *Sources Ind. Et. Fr.* I, 406; poc aporten Montoliu, *Est. Et. Cat.*, s. v., i els diccs. etimològics d'Eguílaz i de Gamillscheg; alguns detalls, que ací no reproduïm, en el *DCEC* I, 366.⁵

El que de tota manera és molt versemblant és que sigui un mot d'una llengua pre-romana gallo-pirenaica. En molts parlars antics d'aquesta àrea, i en relíquies onomàstiques i toponímiques que hi apareixen més modernament, trobem moltes proves de terminacions o sufixos en -ss-, especialment -ess-, -oss- i -ass-. També les d'aquest darrer abunden molt, i alguna presenta gran coincidència amb la nostra, car Ptolemeu cita una localitat hispana *Baxassus*, que encara que ell només situa, sense gaire precisió, en la Tarracoense, no devia ser lluny del domini català, com sigui que un seu habitant figura com a *bacasanus* en una inscripció de Castelló d'Empúries (*CIL* II, 4625).⁶

Els exs. de la terminació s'estenen molt: els *Salassi* celtes dels Alps, que reapareixen en el *Salàs* de la Conca de Tremp, tenen a la vora un hidrònim *Sala*, i un *Salaverus* es documenta a Narbona i un *Saledunae* en el Sud d'Aquitània (*CIL* XII, 4976; XIII, 4077). Hi hagué uns *Vervasses* prop de *Vervò* en el Tirol, i Holder (I, 709; III, 248.22, 249.5, 23) ens estalviarà de citar millor *Iurassus*, *Vidassus*, *Cariassis*, *Aegassis*, *Vesgassis*, *Lupassius*, *Parassius* i d'altres; en la nostra toponímia tenim velles localitats com *Sagàs*, *Alàs*, ja documentades amb formes en -asse des del S. IX, i al costat de *Tagast*, amb sufix un poc diferent, trobem *Tagassus* testificat amb el que ens interessa, des d'antic.

La major part de tot això es troba en fonts o paratges suspectes de celtisme, i en les romanalles cèltiques que han perdurat en parlars de França tenim *MERCASIUS* 'aiguamoll' (Dottin, *La L. Gaul.*, s. v.; *REW*, 5515a), en lloc del qual, la fonètica ens obliga a postular una base més exacta **MERCASSIO-*, d'on el fr. ant. *marchais*, al costat del qual degué coexistir **MERCASSO-* o **MARCASSO-* del qual Godfrey dóna dos exs. en la variant *marcas*; d'aquesta deriva el francès *marcassin* 'cria del senglar' (animal que es plau a rebolcar-se en llocs humits).⁷ Seria, doncs, possible